

Pojem a skutečnost

Přímé srovnání pojmu nějaké skutečnosti s tou skutečností samou není možný, protože jednak nemáme přímý přístup k žádné (nám vnější) skutečnosti, jednak nemáme ani přístup k samému pojmu (rozumí se pojmu pojímajícímu, tedy součástí nebo stránce, aspektu myšlenkových aktů). Zbývá se tedy tázat, zda máme možnost obojí porovnat alespoň nepřímou. „Nepřímou“ ovšem znamená pomocí (za pomoci) nějakého prostřednictví. Pochopitelně tu bude mnohé záležet na tom, co všechno zahrneme pod „skutečnost“, tj. jak vlastně chápeme význam (obsah) slova „skutečnost“; tak například je třeba rozhodnout, zda sám „pojem“ budeme považovat za skutečnost, a pokud ano, jakým prostřednictvím se nám aspoň něco z povahy „pojmu“ stane blízkým, co se nám ukáže či vyjeví tak, že to budeme moci popsat nebo nějak jinak vylíčit. Musíme také alespoň předběžně vymežit (aby bylo možno s tím kriticky pracovat a eventuelně to korigovat nebo revidovat), co budeme chápat jako rozhodující pro určení, zda jde o něco skutečného nebo spíše o něco „neskutečného“ (a eventuelně také určit, co budeme ochotni považovat za „neskutečné“, ale nikoli nicotné). A tak budeme na jedné straně muset náležitě vymežit „pojem“ skutečnosti, a na druhé straně s tím v nerozlučné spojitosti vymežit charakteristiku „pojmu“, abychom mohli rozhodnout, budeme-li „pojem“ chápat jako „skutečný“, a ne-li, jak budeme charakterizovat jeho povahu, odlišnou sice od skutečnosti, ale nikoli „nicotnou“, neboť pojmy potřebujeme, abychom s nimi mohli pracovat. (Budeme pak muset objasnit, co to znamená „pracovat s neskutečnostmi“.) Při tomto vymežování nutně narazíme na problém skutečnosti našeho vědomí (rozumí se určitých konkrétních stavů vědomí (nebo myšlení, tedy určitých konkrétních myšlenkových aktů) na jedné straně, abychom zase na druhé straně mohli upřesnit rozdíl mezi vědomými (nebo myšlenkovými) akty a jejich myšlenkovými modely (předměty a nepředměty), k nimž se intencionálně vztahují. A teprve pak budeme moci vědomě a dokonce cílevědomě rozhodnout, zda takové rovinné obrazce jako trojúhelníky, obdélníky nebo kružnice (kruhy) budeme považovat za skutečné nebo za neskutečné (ale rozhodně nikoli nicotné); totéž bude platit o číslech, ať už reálných nebo iracionálních a jakýchkoli jiných. Budeme-li je totiž chtít chápat (pojímát) jako skutečnosti svého druhu, vzniká otázka, jak se liší třeba určitý pravouhlý trojúhelník (nebo číslo π nebo ρ) jakožto „ideální“ rovinný obrazec od intencionálních modelů týchž – údajných – skutečností). Nebo by mělo jít o jejich ztotožnění? To se však setkává zase s jinou nesnází: v jakém vztahu bude intencionální model k takové příslušné skutečnosti, která náleží k běžným skutečnostem našeho světa? Tam se zřejmě ukazuje, že takové ztotožnění je nemožné a neplatné. – A někde mezi těmito skutečnostmi a jejich modely, jakož i představami a pojmy atd. bude snad přece jen možné nějaké srovnávání, porovnávání, připodobňování atd, tedy ona stará známá „adaequatio“, shoda, „přistenění“. Ale kde?

(Písek, 140924-1.)